

TİCARET VE KUR SAVAŞLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Orhan ŞANLI*

Öz

Bu çalışmada, Türkiye ticaretinin ticaret ve kur savaşlarından nasıl etkilendiği incelenmiştir. Çalışmada kullanılan veriler Dünya Bankası, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), OECD veri bankalarından alınmıştır. Analiz bölümünde, tarife ve dolar kurunun Türkiye’de toplam ticaret üzerindeki etkileri 1980-2019 verileri ile incelenmiştir.

Sonuçlara göre, ticaret savaşları Türkiye’nin dış ticaretini yavaşlatmıştır. Çalışmadan elde edilen Granger Nedensellik sonuçlarına göre gümrük tarifeleri ve döviz kurları dış ticaretin nedenidir. Dolayısıyla, dış ticaret ile tarifeler ve döviz kuru değişkenleri arasında bir ilişki vardır. Sonuç olarak, tarife ve tarife dışı engellerin artması Türkiye’nin ticaretini ve ekonomik büyümesini zayıflatır. Ticaret ve kur savaşlarının kısa dönemde önemli bir etkisinin olmamasına rağmen uzun dönemde ticaret savaşları Türkiye’de kalıcı etkiler bırakabilir.

Anahtar Sözcükler: Ticaret Savaşları, Kur Savaşları, Türkiye Ekonomisi, Dış Ticaret, Granger Nedensellik, Gümrük Tarifeleri.

THE IMPACTS OF TRADE AND CURRENCY WARS ON TURKISH ECONOMY

ABSTRACT

In this study, it is analyzed that how Turkish trade is affected by trade and currency wars. The data used in the study were taken from the World Bank, Turkish Statistical Institute (TUIK), Central Bank of Turkey Republic (CBRT) and OECD databases. In the analysis section, the effects of tariffs and dollar exchange rate on Turkey's total trade are examined by 1980-2019 data. According to the results, trade wars slowed down Turkey's foreign trade. According to the Granger Causality results derivate from the study, customs tariffs and exchange rates are the cause of foreign trade. Therefore, there is a relationship between foreign trade and tariffs and exchange rate variables. As a result, the increase of tariff and non-tariff barriers could undermine Turkey's trade and economic growth. Despite the lack of a significant effect of trade and currency wars in Turkey in the short term, it can leave lasting effects in the long run.

Key Words: Trade Wars, Currency Wars, Turkish Economy, Foreign Trade, Granger Causality, Customs Tariffs.

1. GİRİŞ

2008 Küresel Krizi'nin ardından liberal ticarete karşı korumacı politikalar tekrar yükselmeye başlamıştır. Dış ticarete karşı ilk adımlar ABD'nin faiz indirimi, gelişmiş ülkelerin yeni korumacılık olarak bilinen tarife dışı önlemleri artırmaları ve kur savaşlarıdır. Ardından 2017 yılı itibariyle yönetime gelen D. Trump ekibi dış ticarete korumacılığa dayalı yeni politikalar uygulamaya başlamıştır. Örneğin, ABD, Çin'den aldığı ithal mallara %10 ve daha sonra %25 gümrük tarifesi uygulamış ve ayrıca 200 milyar dolarlık ürüne ek gümrük tarifeleri koymuştur (Rabobank, 2019:1-2). Çin ise karşı önlemler almış ve böylece Çin ve ABD küresel tarife mücadelelerini başlatmışlardır. ABD'nin Çin ile olan

ticaretinde açık 2018 sonunda 420 milyar doları bulmuştur (Howmuch, 2019). ABD'nin toplam dış ticaret açığının (861 Milyar dolar) %42'sine denk gelen bu rakamın sadece bir ülkeden kaynaklanıyor olması ticaret savaşlarının neden Çin üzerinden başladığını daha iyi ifade etmektedir. Amerika açısından bu durumda ticari açıktan çok ticari anlaşmazlıklar daha önemli hale gelmiştir. Özellikle, Çin'in "Made in China 2025" hedefleri, ABD'nin güç ve ekonomik üstünlük politikasının 21. yüzyılda tekrar güç kazanmasına neden olmuştur (Mildner ve Schmucker, 2019:3). D. Trump hükümeti kurulduktan sonra ABD Ticaret Temsilcisi Kurumu, 1962 tarihli Ticaret Genişletme Yasası'nın 232. maddesi çerçevesinde Trump yönetimine bir rapor sunmuştur. Raporda, çelik ve alüminyum ithalatının artık ulusal güvenliğe tehdit oluşturduğu, bu sorunun ortadan kalkması için çelik ithalatına %25, alüminyum ithalatına ise %7,7 oranında ek gümrük vergisi koyulması gerektiği tavsiye edilmiştir. Bu rapor doğrultusunda Mart 2018 içerisinde D. Trump hükümeti, çelik ithalatına %25, alüminyum ithalatına %10 ek gümrük vergisi koymuş ve ardında korumaya alınan ürünlerin listesini yayınlamıştır. Çin ise karşı tarife artışlarına başvurmuştur (Carvalho, vd., 2019:1-2). D. Trump ekibi başkanlık seçimlerinden önce de başta Çin ve Meksika olmak üzere bazı ülkelere yapılan ithalatın azaltılacağı ve bu ülkelere karşı daha saldırgan bir politika izleneceğini belirtmişti. Seçim sonrası ise Trump yönetimi ilk hamlesini 2018'de yaparak son ticaret savaşlarının fitilini resmen ateşlemiş oldu (Chunding, vd., 2018:1557-1558). ABD daha önce Smoot-Havley ilki olmak üzere 7 defa daha ticaret savaşları başlatmıştı. Bu savaşlar boyunca genel olarak AB ülkeleri, Kanada, Meksika ve Çin hedef alınmıştır (Desjardins, 2018).

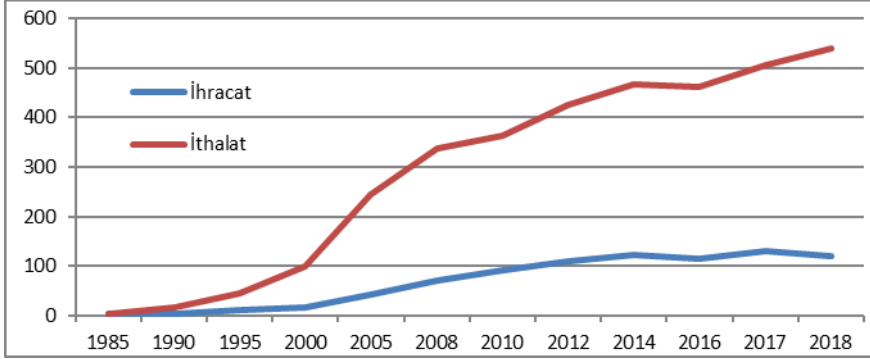
Bu çalışmada, 2018-2020 yılları arasında, ticaretteki korumacılığın neden olduğu ticaret savaşlarının Türkiye'ye yansımaları detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. 2008 sonrası tekrar yükselmeye başlayan korumacı politikalar gelişmekte olan ülkeleri hızlı bir şekilde etkilemeye başlamıştır. Bu nedenle gelişmekte olan bir

ülke konumunda olan Türkiye'nin ticaret savaşlarından nasıl etkilendiğinin analiz edilmesinin önemi daha da artmıştır. Böylece Türkiye'nin dış ticarete güçlü ve zayıf yönleri ortaya koyulmuş ve çalışmanın bu hali ile ilerleyen dönemlerde korumacılığa karşı Türkiye'nin uygulaması gereken politikalara bir katkı yapması beklenmektedir. Çalışma 3 ana konu üzerinde tamamlanmıştır. İlk olarak ticaret savaşlarının küresel ekonomiye yansımaları anlatılmıştır. İkinci kısımda ticaret savaşlarının Türkiye'nin dış ticaretinde meydana getirdiği değişimler incelenmiştir. Çalışmanın 3. bölümünde ise küresel gümrük tarifelerinin ve dolar kurunun Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Ticaret savaşları neticesinde dünyada gümrük tarifeleri ve tarife dışı önlemler artmaya başlamıştır. Oysa 2018'e kadar gümrük tarifeleri genel olarak azalmış ve Türkiye'nin dış ticareti bu serbestleşmeden faydalanmıştı. Ticaret savaşları ile sürecin tersine dönmesi, ilerleyen dönemlerde Türkiye'de dış ticaretin sekteye uğramasına neden olabilir. Bu nedenle 2019'a kadar gümrük tarifelerinde meydana gelen indirimlerin Türkiye'nin dış ticaretine olan etkisi ortaya çıkartılarak, tarife artışları durumunda Türkiye'nin dış ticaretinin gelecekte nasıl etkilenebileceği tahmin edilmiştir.

2. ABD'NİN TİCARET SAVAŞLARINI BAŞLATMASI

2000 yılı sonrası Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin gibi gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomide ve ticarete paylarının hızla artırması (Pop ve Craciunescu, 2013:284-285), ABD'nin özellikle Çin'e karşı korumacı önlemleri yükseltmesine neden olmuştur. Çin ile ABD arasındaki bu çekişme son otuz yılda ticaret politikalarında değişikliğe gidilmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü 1980 öncesi kapalı bir ekonomiyle yönetilen Çin 1980 sonrası serbest ticareti desteklemeye, buna karşın serbest ticaret yanlısı ABD korumacı politikaları desteklemeye başlamıştır (Çetinkaya, vd., 2018). Şekil 1, ABD ile Çin arasında yapılan ticaretin 1985-2018 arası değişimini göstermektedir. Şekilde görüldüğü gibi ABD'nin

ticaret açığı hemen hemen her dönem artmıştır. Son olarak 380 milyar dolara yaklaşan ticari açık, ABD'nin alenen ticaret savaşlarını başlatmasına neden olmuştur. ABD, ticaret savaşlarını ilk olarak bazı ürünlerde gümrük tarifelerini arttırarak başlatmış ve ardından tarife dışı önlemlerle hızlandırmıştır.

Şekil 1: ABD'nin Çin İle Mal Ticaretinin Değişimi (Milyar \$)

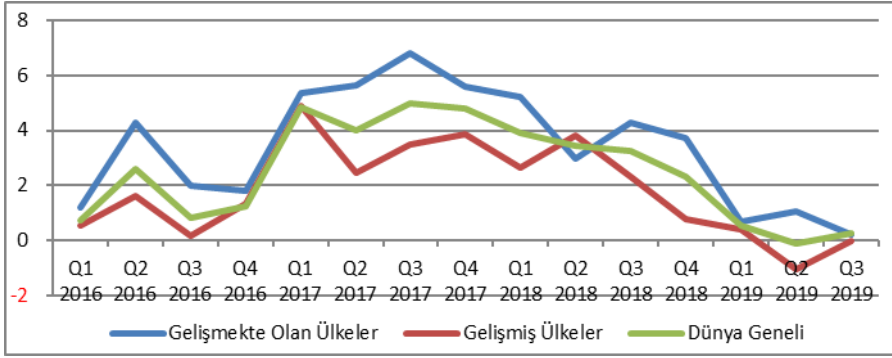
Kaynak: Salzman and Liu, 2018, Census, 2020. Şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

ABD'nin dış ticaret açığının sürekli artması, D. Trump ve hükümetinin sadece Çin ile sınırlı kalmayan, AB, Meksika, Kanada, Japonya ve Güney Amerika ülkelerini de kapsayan geniş bir ticaret savaşlarını başlatmasına neden olmuştur (Courthouse New Services, 2019). D. Trump'a göre bu savaşlar neticesinde ülkelere tavizler elde edilecek, iç piyasada üretim ve istihdam artacak ve daha sonra yaklaşık 600 milyar dolarlık ithalat yapılmayacaktır. Sonuç olarak ABD, Kanada ve Meksika ile NAFTA'yı güncellemiş ve USMCA'yı imzalayarak bu savaşlardan ilk tavizi elde etmiştir. Daha sonra Japonya ve bazı ülkelerle serbest ticareti arttıracak ve ticaret savaşlarından muaf tutulan ikili anlaşmalar yapmıştır (The Balance, 2019). ABD'yi ticaret savaşlarına götüren bu sebeplerin ardından son ticaret savaşları da böylece başlamış oldu. Küresel ekonomiyi risk altına sokan son ticari çekişmeler tarifeler, kotalar, yasal önlemler, tarife dışı önlemler şeklinde devam etmektedir (PIIE, 2020).

Endüstri devrimi ile beraber dünyada üretimden fabrikalara, eğitimden ticarete varan yapısal değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlere 1990'lı yıllardan sonra yaygınlaşmaya başlayan internetin eklenmesi, teknolojide yeni bir devrim yaratmıştır (Çelik, 2018:13-14). 21.YY'da bu yeni devrim, ülkeler arası rekabet etme mücadelesine teknolojiyi de dahil etmiştir. Bu nedenle 21.YY'da son ticari anlaşmazlıklar tarife artışlarına ek olarak içerisinde teknoloji savaşlarına da yer veren modern yöntemlerle devam etmektedir. D. Trump'ın ilk hamlesi geleneksel yöntem olan gümrük tarife artışları (Morrison, 2018) iken ikinci hamlesi tarife dışı önlemlerle yürütülen teknoloji savaşları olmuştur. Bu nedenle D. Trump hükümeti 2018 yılı içerisinde bazı telekomünikasyon ürünlerini de dış ticaret yasağı listesine eklemiştir. Fakat 2019 yılı Haziran ayında Japonya'da gerçekleştirilen G20 Zirvesi'nde Çin ve Çin'li teknoloji firmalarına yönelik olumlu sinyallerin ardından, ticaret savaşlarının bitimine yönelik en önemli adım 2020'de atılmış ve ocak ayı içerisinde sınırlı da olsa 1. faz anlaşma yapılmıştır (BBC, 2020).

2.1. 2020 İtibariyle Ticaret Savaşlarının Küresel Etkisi

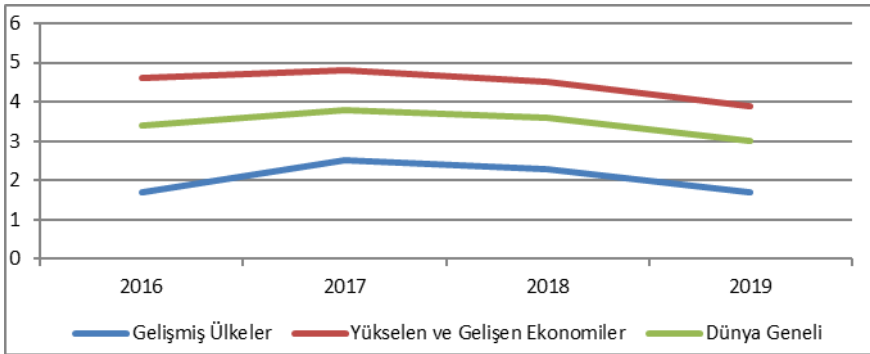
Küresel ekonomiye yön veren ticaret savaşları sonucunda dünya genelinde mal ticaretinde büyüme trendi yönünü aşağıya doğru çevirmiştir. 2020 yılı itibariyle tam olarak bitmeyen bu anlaşmazlıklar ve dünya genelinde hızla yayılan koronavirüs (Covid-19) nedeniyle hem Çin ekonomisinde hem de küresel ekonomide yavaşlamaların artacağı ve tedarik zincirinde büyük aksamalar olacağı tahmin edilmektedir (WEF, 2020).

Şekil 2: Dünya Genelinde, Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Mal Ticaretinde Büyüme (%)

Kaynak: UNCTADSTAT, 2020. Şekil yazarlar tarafında oluşturulmuştur.

Şekil 2’de 2016-2019 arası dönemde mal ticaretindeki büyüme oranları verilmiştir. 2017 yılına kadar küresel mal ticaretindeki büyüme sürekli artmıştır. Fakat ticaret savaşlarının başlamasının ardından 2018 ve 2019 yıllarında mal ticaretindeki büyüme yavaşlamıştır. Özellikle 2018’in üçüncü çeyreğinden itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ticaret savaşları etkisini göstermiş ve ticaretteki büyüme azalarak devam etmiştir. 2019 yılının ikinci çeyreğinde gelişmiş ülkelerde büyüme negatif yönlü olmuştur. Dünya genelinde ticaretin büyümesi 2019’un ikinci çeyreğinde negatif olmuş ve küresel ticaret azalmıştır.

Şekil 3: Dünya Genelinde, Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde GSYH'deki Büyüme (%)

Kaynak: IMF, 2020. Şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3'te ise ticaret savaşlarının GSYH üzerindeki etkisi gösterilmiştir. Ticaret savaşları öncesi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde GSYH'deki büyüme artmış fakat 2018-2019 yıllarında GSYH'deki büyüme azalmıştır. Küresel ekonomi bu savaşlardan dolayı yıllık ortalama %1,1'lik bir kayıp yaşamıştır. Bu bilgiler ışığında ticaret savaşlarının küresel ekonominin ve ticaretin büyümesinde yavaşlamaya ve kayıplara neden olduğu söylenebilir.

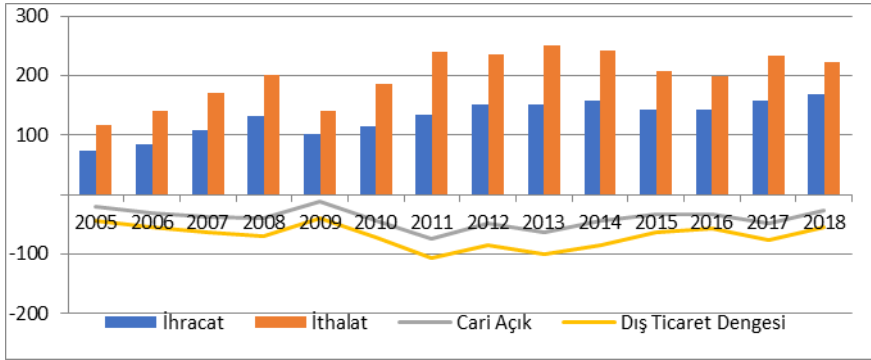
Sonuç olarak ticaret savaşları hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülke ekonomilerini ve ticaretini olumsuz yönde etkilemiş ve etkilemeye devam etmektedir. Koronavirüs salgını ve salgının ardından belirlenecek politikalar ticasaret savaşlarının geleceğini de belirleyecektir.

3. TİCARET VE KUR SAVAŞLARININ TÜRKİYE EKONOMİSİ VE TİCARETİ ÜZERİNE ETKİLERİ

2012 yılında Japonya tarafından başlatılan kur savaşları, Rusya, ABD ve Çin ile genişlemiştir. AB ise içinde içerisinde bulunduğu borç krizi nedeniyle kur savaşlarına karşı önlem almış fakat tam olarak bu savaşın içerisinde yer aldığı söylenemez. AB'nin genişletici para politikası daha çok borç krizi içerisindeki ülkelere finansal destek niteliğindedir. Euro kısmen diğer para birimlerine karşı değer kaybetse de ABD ile Çin ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin parasal genişlemeye yönelmeleri euronun tekrar değer kazanmasına neden olmuştur (Ertürk, 2017:99-104).

Batı ve doğu arasında başlayan kur savaşları Türkiye'yi de etkilemiştir. 2008 Krizi'nin ardından küresel parasal genişleme nedeniyle TL'nin dolar karşısındaki değeri genel olarak güçlü kalmıştı. Düşük kurlar bir yandan ithalatı cazip hale

getirirken diğer yandan yerli üretim ve ihracatı yeterince destekleyememiştir. Bu durum 2015 yıllarına kadar sürmüştür. 2015 yılı itibarıyla bir yandan ABD'nin faiz artırma politikaları, diğer yandan küresel politik krizlerin ortaya çıkması, Orta Doğu'da savaşın şiddetlenmesi, iç piyasadaki dengesizlikler ve Türkiye'nin batı ile ilişkilerinin sekteye uğramaya başlaması gibi nedenlerden dolayı yabancı sermaye ülkeden çıkışını hızlandırmış ve böylece TL, dolar karşısında değer kaybetmeye başlamıştır. Kur şokuyla beraber ithalatın pahalı hale gelmesi yerli üretim maliyetlerini artırmış ve enflasyon sorunu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, kur savaşları ile birlikte TL aşırı değerlenmiş ve bu durum ithalatı cazip hale getirirken sermaye bolluğunun yarattığı ivme yerli üretime (ihracata) yeterince yansıyamamıştır. Çünkü aşırı değerli yerli para politikası, iç üretimi olumsuz etkilediği gibi, ucuz girdiler ihracata ve yerli üretime yansıyamamıştır. Bu durum temel sektörlerde ithalat artışına sebep olmuştur (Sönmez, 2015).

Şekil 4: Türkiye'de Dış Ticaret Dengesi ve Cari İşlemler Dengesi (Milyar Dolar)

Kaynak: TCMB, TÜİK, 2019. Şekil, yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 4'te Türkiye'nin ithalatı, ihracatı, dış ticaret dengesi ve cari işlemler dengesindeki değişim gösterilmiştir. 2005 yılı sonrası Türkiye'de hem ithalat hem de ihracat genel olarak artmıştır. 2008 Krizi'nden sonra azalan dış ticaret dengesi 2010'dan sonra tekrar artmaya başlamıştır. Dış ticaret dengesi ise açık vererek

2011 yılına kadar artmaya devam etmiştir. 2011-2013 arası dış ticaret açığı yaklaşık 100 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Kurların düşük olması hem ihracatı hem de ithalatı arttırmış fakat bu artış daha çok ithalat lehine gerçekleşmiştir. Bu durum, Türkiye’de cari açığı ekonomik kalkınma üzerinde en büyük sorunlardan biri haline getirmiştir. 2014’ten sonra kurların aşırı yükselmesi ile cari açık azalmaya başlamıştır. Cari açık azalırken Türkiye’nin büyüme oranları da düşmeye başlamıştır. Bir yandan FED ’in 2014-2019 arası faiz artırımı politikaları (Trading Economics, 2020), diğer yandan D. Trump’ın başta çelik, alüminyum olmak üzere 800’den fazla ithal ürün üzerine ek gümrük vergileri koyması, tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye ekonomisini de etkilemeye başlamıştır. Özellikle 2018 yılı içerisindeki politik gelişmeler ABD-Türkiye ilişkilerini germiş, kurlar %20’den fazla yükselmiş ve ekonomik büyüme yavaşlamıştır.

Tablo 1: Türkiye’nin En Çok İhracat ve İthalat Yaptığı İlk Beş Ülke

İhracat	İthalat
Almanya	Rusya Federasyonu
İngiltere	Çin (İhracatta ise 17.sırada)
İtalya	Almanya
Irak	ABD
ABD	İtalya

Kaynak: Türkiye İhracatılar Meclisi, 2019, TÜİK, 2020.

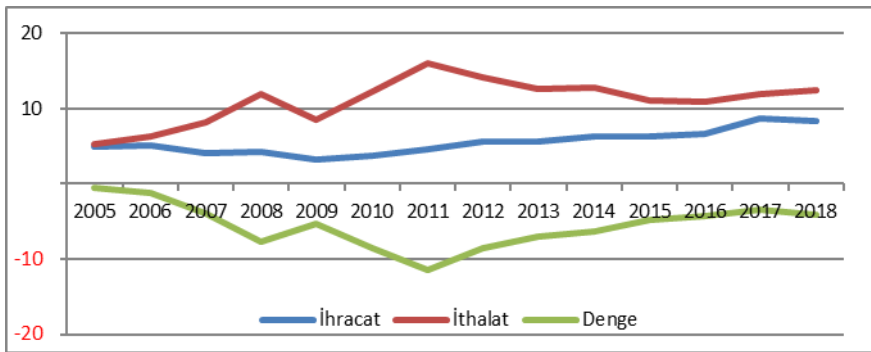
Tablo 1, Türkiye’nin en fazla ihracat ve ithalat yaptığı ilk 5 ülkeyi göstermektedir. Tabloda görüldüğü gibi Amerika, Türkiye’nin toplam ihracatında yaklaşık %5’lik bir pay ile 5.sırada yer almaktadır. Türkiye’nin ithalatında ilk sırada Rusya, ardından Çin, Almanya ve ABD gelmektedir. ABD’nin Türkiye’nin hem ithalatında hem de ihracatında ilk 5 ülke içerisinde olması, iki ülke arasında ticari bağlarının güçlü olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Türkiye'nin En Çok İhracat ve İthalat Yaptığı İlk Beş Sektör

İhracat	İthalat
Otomotiv	Kimyasal Madde Ürünleri
Hazır Giyim/Konfeksiyon	Ana Metal Sanayi
Kimyevi Madde-Mamul	Makine Teçhizat
Çelik	Motorlu Kara Taşıtları
Elektrik-Elektronik	Kok Kömürü, Rafine Petrol Ürünleri

Kaynak: Türkiye İhracatlar Meclisi, 2019, TÜİK, 2020.

Tablo 2, Türkiye'nin en çok ihracat ve ithalat yaptığı ilk beş sektörünü göstermektedir. Otomotiv, tekstil, çelik, elektrik ürünleri, Türkiye'nin ihracatını sırtlayan sektörlerdir. Türkiye'nin ABD'ye ihraç ettiği ürünlerin başında ise demir-çelik, otomotiv-aksam parçaları, kimyevi maddeler, tekstil, tarım-gıda ürünleri gelmektedir (Uludağ İhracatçı Birlikleri, 2018). Dolayısıyla ABD ile Türkiye arasında meydana gelen sorunlar ve ticaret savaşları, Türkiye'nin ihracatını ilk olarak bu ürünler üzerinden etkilemeye başlamıştır. İthalatta ise başta Rusya olmak üzere Çin, Almanya ABD ve diğer ülkelerden ithal edilen sanayi ürünleri, kimyasal ürünler, makine teçhizat, motorlu taşıtlar, petrol ürünleri başı çekmektedir.

Şekil 5: Türkiye'nin ABD ile Dış Ticaretindeki Değişim (Milyar Dolar)

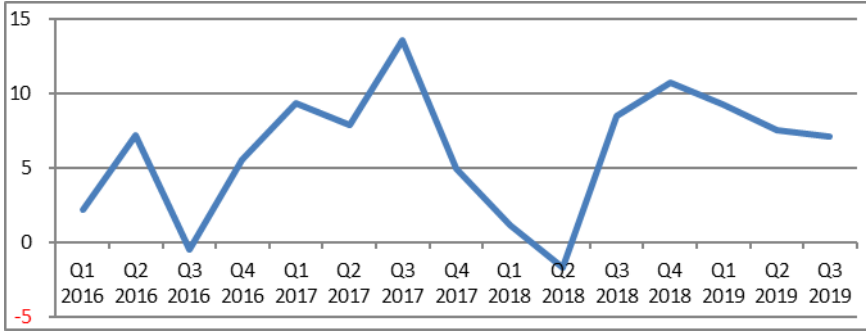
Kaynak: TÜİK, TCMB, 2019. Şekil, yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 5'te Türkiye'nin ABD ile toplam dış ticareti ve dış ticaret dengesi verilmiştir. 2005 yılında, Türkiye'nin ABD ile yaptığı ticarete ihracat ve ithalat neredeyse birbirine eşitti. Fakat bu tarihten sonra, özellikle 2011 yılında, Türkiye'nin ABD ile dış ticaret açığı 11 milyar dolara kadar çıkmıştır. 2011 yılından sonra Türkiye'nin ABD'ye ihracatı artarken ABD'den ithalatı kısmen azalmaya başlamıştır.

2018 yılı temmuz ayından sonra, politik sorunların yükselmesi, ticaret savaşlarının başlamış olması, sermaye çıkışlarının artması gibi nedenlerden dolayı dolar kurunun aşırı değer kazanması Türkiye'de ekonomik dengeleri bozmuştur. TCMB ise kurların bu yükselişini önlemek ve mal piyasasının dengelenebilmesi için politika faiz oranlarını %24'e kadar çıkarmak zorunda kalmıştır. Bu durumun neticesinde, 2019 yılında Türkiye ekonomisi %0.9 büyümüştür. Kısacası, ABD'nin dünyada başlattığı ticaret savaşları gelecek yıllarda uzun bir dönem boyunca devam ederse, ortaya çıkacak ticaret sapmalarından Türkiye'nin de derinden etkileneceği beklenmektedir.

3.1. 2020 Yılı İtibari İle Ticaret Savaşlarının Türkiye'ye Yansımaları

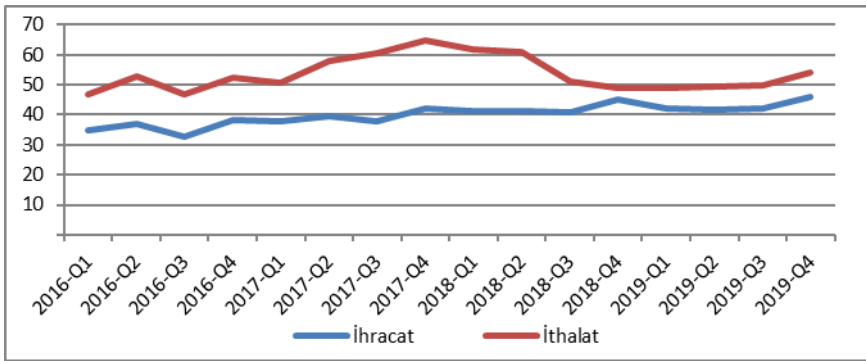
2018'de başlayan ticaret savaşları devam etmektedir. Bu döneme kadar Türkiye'nin dış ticareti ve özellikle toplam ihracatının ticaret savaşlarından çok fazla etkilenmediği ve çabuk toparlandığı görülmüştür. Çin, AB ve ABD pazarlarında kısmen kayıplar yaşanmasına karşın diğer bölgelerle yapılan ticaret sayesinde kayıplar telafi edilmiştir.

Şekil 6: Türkiye’de 2016-2019 Arası Mal Ticaretinde Büyüme Trendi(%)

Kaynak: UNCTADSTAT, 2020. Şekil yazarlar tarafında oluşturulmuştur.

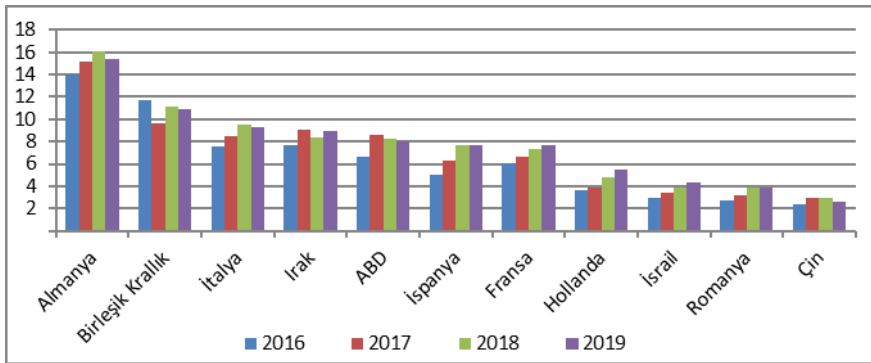
Şekil 6’da ticaret savaşları öncesi ve sonrası, Türkiye’nin toplam mal ticaretindeki büyüme oranları gösterilmiştir. 2016:Q3-2017:Q3 dönemleri arasında toplam ticaretteki büyüme artarken, 2017’nin üçüncü çeyreğinden sonra ticaretteki büyüme giderek azalmıştır. 2018’in ilk 2 döneminde ise ticaret savaşları, kur şokları, seçim atmosferi gibi nedenlerden dolayı ticaretteki büyüme azalmış ve ikinci çeyrekte toplam ticaretteki büyüme negatif olmuştur. 2018’in son iki çeyreğinde ise büyüme tekrar artmaya başlamış ve yeniden büyüme trendi yakalanmıştır. 2019 yılında ise ticaretteki büyümenin azalmasına karşın toplam ticaret artmaya devam etmiştir.

Şekil 7: 2016-2019 Arası Türkiye’de Toplam İhracat ve İthalat (Milyar Dolar)

Kaynak: TÜİK, 2020. Şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

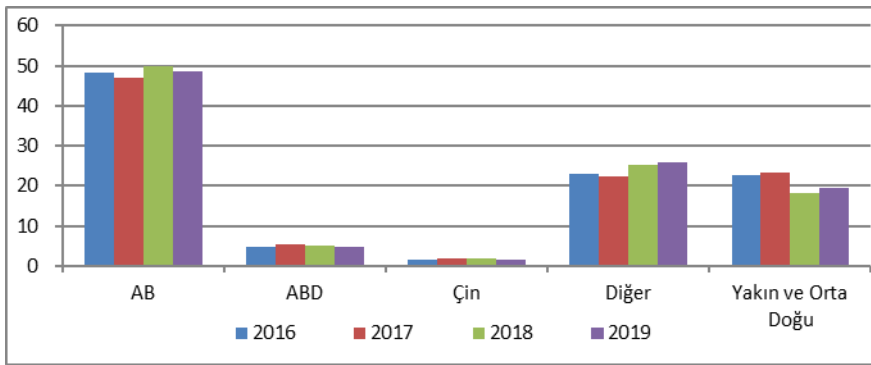
Şekil 7’de toplam ihracatın ve ithalatın ticaret savaşları öncesi ve sonrasındaki değişimi gösterilmiştir. Ticaret savaşlarının başladığı 2018:Q1 dönemi ile 2018:Q3 dönemleri arasında ihracattaki artış durmuş fakat 2018’in dördüncü çeyreğinden itibaren tekrar artmaya başlamıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde 2016-2019 arası dönemde ihracat artış eğilimindedir. Fakat devam eden ticaret savaşları, iç piyasadaki sorunlar ve küresel belirsizlikler nedeniyle ihracattaki artış hızı, 2018 yılının üçüncü çeyreğinden sonra önceki dönemlere göre azalmıştır. İthalat ise 2018’e kadar hızlı bir şekilde artarken bu tarihten sonra hem kurlarda meydana gelen yüksek artışlar, hem de ticaret savaşlarının etkisi ile azalmaya başlamıştır. Ayrıca Türkiye ile ABD arasında yaşanan siyasi gerilim nedeniyle Türkiye ve ABD arasında ihracat ve ithalat üzerinden karşılıklı tarife savaşları daha da yoğunlaşmıştır. Türkiye ve diğer ülkeler ticaret savaşlarını tarife politikalarının yanı sıra tarife dışı önlemlerle de sürdürmektedir. 2017-2018 arası ABD, AB, Çin ve Türkiye’de tarife dışı önlemler artarken 2019 yılında ABD’de artmaya devam etmiş fakat Türkiye ve AB’de azalmıştır (WTO, 2020).

Şekil 8: Türkiye'nin İhracat Yaptığı İlk 10 Ülke ve Çin'e Yapılan İhracattaki Değişim (Milyar Dolar)

Kaynak: TÜİK, 2020. Şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

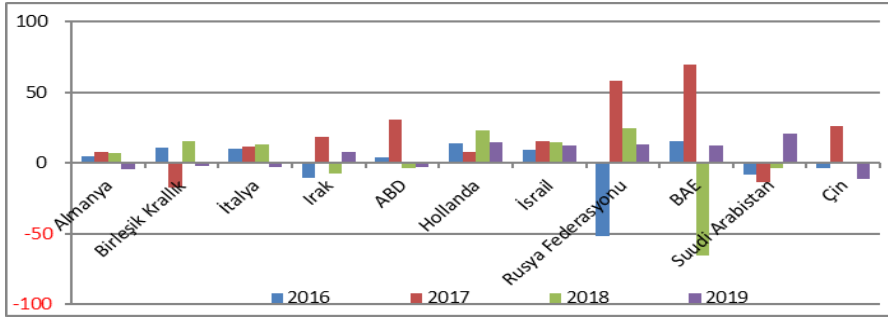
Şekil 8’de Türkiye’nin ihracat yaptığı ilk 10 ülke ile Çin’e yapılan toplam ihracat gösterilmiştir. ABD ve Çin’e yapılan ihracat 2017 yılında artarken 2018 ve 2019 yıllarında azalmıştır. Türkiye, siyasi ve ekonomik anlaşmazlıklardan dolayı ABD’de kısmi bir pazar kaybı yaşamıştır. Benzer şekilde Çin’e yapılan ihracat, ticaret savaşlarının ve Çin-Türkiye arasındaki siyasi konulardan kaynaklanan gerilimin etkisi ile azalmıştır. İspanya, İtalya, Almanya, Hollanda, Fransa gibi ülkelere ise ihracat genel olarak artmıştır.

Şekil 9: Türkiye’nin İhracatında Seçilmiş Ülke ve Bölgelerin Payları (%)

Kaynak: TÜİK, 2020. Şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

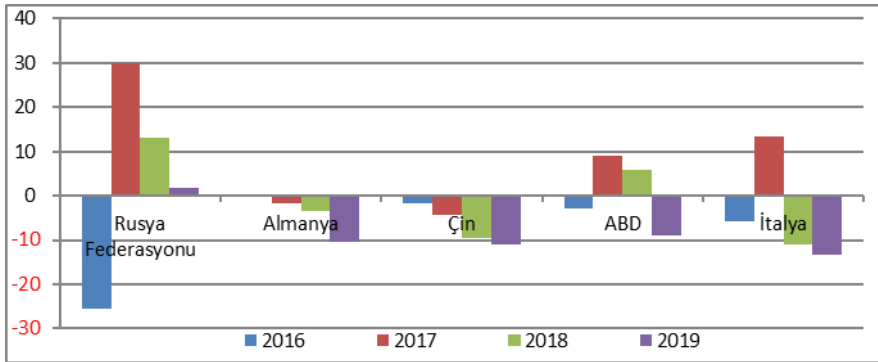
Türkiye’nin toplam ihracatında 2018 ve 2019 yıllarında bir önceki yıla göre ABD, Yakın ve Orta Doğu ülkelerinin ve Çin’in payı azalmıştır. Fakat AB’nin ve diğer bölgelerin payı ticaret savaşları öncesi döneme göre artmıştır. Dolayısıyla Türkiye, ticaret savaşlarından ülke ve bölgesel bazlı kayıplar yaşamıştır. Fakat bu kaybı diğer bölgelere yapılan ihracat artışı sayesinde kapatmıştır.

Şekil 10: Seçilmiş Ülkelere Göre Türkiye'nin İhracatında Büyüme (%)

Kaynak: TÜİK, 2020. Şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 10'da Türkiye'nin ihracatının ülke bazlı büyüme oranları gösterilmiştir. Buna göre Çin ve ABD'ye yapılan ihracat, 2018 ve 2019 yıllarında küçülürken AB (2016-2018) ülkelerine yapılan ihracat büyümüştür. Rusya, İsrail, Hollanda, Sudi Arabistan (2019 için), BAE(2019 için), Irak gibi ülkelere yapılan ihracatta büyüme pozitif olmuştur.

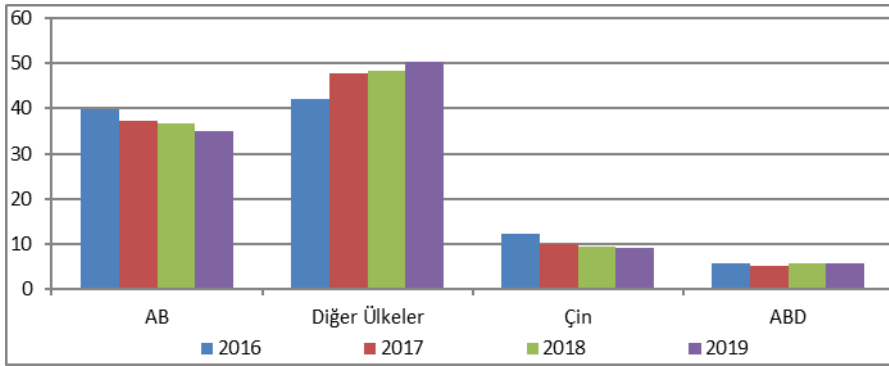

Şekil 11: Türkiye'nin En Fazla İthalat Yaptığı İlk 5 Ülkeden Yapılan İthalattaki Değişim (%)

Kaynak: TÜİK, 2020. Şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 11'de Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ilk 5 ülke ile olan ithalatındaki bir önceki yıla göre değişim oranları verilmiştir. 2018 ve sonrası Türkiye'de toplam

ithalat azalmaya başlamıştır. 2018 yılında ABD'nin ve Rusya'nın dışında kalan ülkelerden yapılan ithalat azalmıştır. 2018 yılında ABD'nin başlattığı ticaret savaşı sonucu Türkiye'nin de karşı hamle yapması ile ABD'den yapılan ithalat azalmamış fakat ithalattaki artış oranı azalmıştır. Fakat 2019 yılında hem ticaret savaşlarının etkisi hem de ABD ile olan siyasi gerilim ve yaptırımlar nedeniyle ABD'den yapılan ithalat bir önceki yıla göre azalmıştır. 2015 sonrası Türkiye'nin Çin'den yaptığı ithalat her yıl azalmış ve bu azalış 2019 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %11 olmuştur. Rusya'dan yapılan ithalat artış oranı azalsa da toplamda artarak devam etmiştir.

Şekil 12: Türkiye'nin İthalatında Seçilmiş Ülke ve Bölgelerin Payları (%)

Kaynak: TÜİK, 2020. Şekil yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Ticaret savaşları öncesi ve sonrası Türkiye'nin ithalatında ülke ve bölgelerin paylarındaki değişim şekil 12'de gösterilmiştir. Türkiye'nin ithalattaki en büyük ortağı olan AB'nin payı giderek azalmıştır. Çin'den yapılan ithalatın payı ise benzer şekilde ticaret savaşları öncesi olduğu gibi savaşları sonrası azalmaya devam etmiştir. Fakat Türkiye'nin ithalatında 4.sırada yer alan ABD'nin payı ticaret savaşlarının başlaması ile az da olsa artmaya devam etmiştir. Türkiye'nin toplam ithalatı içerisinde başta Rusya olmak üzere Karadeniz İşbirliği Örgütü, AB dışında kalan diğer Avrupa ülkeleri ve diğer bölgelerin payı artmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin dış ticareti, küresel ticaret savaşlarından etkilenmesine karşın kayıplar yüksek değildir. İhracatta daha çok Çin, AB ve ABD pazarlarında kayıplar yaşanırken, bu kayıplar telafi edilmiş ve ihracattaki büyüme trendi son dört yılda yukarı yönlü olmuştur. Türkiye'nin ithalat kayıplarındaki en büyük sebeplerden biri, Türkiye'nin 2017 ve sonrası dönemlerde yaşamış olduğu kur şoklarıdır. Yükselen kurlar nedeniyle ithalatın pahalı hale gelmesi ithalat caydırıcılığına neden olmuştur. Ticaret savaşları ve ABD-Türkiye arasında yaşanan siyasi gerilimde etkisi ile 2019 yılında ABD'den yapılan ithalat azalmıştır. Ticaret savaşları doğrudan Türkiye'nin dış ticaretine büyük bir etki yapmamıştır. Ancak, ticari çekişmeler neticesinde artan küresel belirsizlikler bir yandan Türkiye'de kurların artmasına katkı vermiş, sermaye çıkışlarını hızlandırmış ve ticaret savaşları nedeniyle diğer ülkelerin ekonomik kayıpları Türkiye'nin ihracatının artış hızını yavaşlatmıştır. Türkiye bu savaşlar nedeniyle bölge bazlı pazar payı kayıpları yaşamıştır. Fakat bu kayıplar ABD ve Çin ile karşılaştırıldığında ticaret savaşlarının Türkiye'yi çok fazla etkilemediği sonucuna varılabilir.

3.2. Literatür İncelemesi

Literatürde ticaret savaşları konusunda Türkiye'yi konu alan ve analiz içeren çalışmalar sınırlı olmasına karşın yabancı çalışmalar oldukça fazladır. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir. OECD, 2018 yılı raporunda ticaret savaşlarının OECD ülkeleri arasında en fazla Türkiye, Çin ve İsrail gibi ülkeleri etkileyeceği, eğer serbest ticaret devam ederse bu ülkelerin serbestlikten daha fazla faydalanacağı tahmin edilmiştir. Çekin ve Nuroğu, 2020 yılında yaptıkları çalışmada, ticaret savaşlarının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde belirsizlikleri artıracığı, Türkiye'de enflasyonu etkileyeceği sonucuna ulaşmışlardır. Kashyap ve Bothra, 2019 yılında yaptıkları çalışmada ticaret savaşlarının tüm dünyayı olumsuz yönde etkileyeceği ve savaşların bir süre daha

devam edeceği sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca Hindistan'ın ihracatı sekteye uğrasa da özellikle otomotiv ve bilgi teknolojileri ihracatında alternatif pazar fırsatları ortaya çıkacaktır. Jain ve Saraswat'ın 2019 yılında yaptıkları çalışmaya göre, ABD-Çin arasındaki ticaret savaşlarının hem iki ülkeyi hem de tüm dünya ekonomisini etkilemiş ve ekonomik büyümeyi yavaşlatmıştır. Kalsie ve Arora'nın 2019 yılında yaptıkları çalışmada, ticaret savaşlarının kazananın olmayacağı, savaşlarının etkisinin iki ülkenin sınırlarını aşarak diğer ülkeleri de etkilediği, savaşların iki ülke için de maliyetli olacağı sonucuna varılmıştır. Amity ve diğerlerinin 2019 yılında yaptıkları çalışmada, D. Trump'ın tarife politikalarının ABD iç piyasasında büyük değişikliklere yol açtığı ve tarife artışlarının yerli tüketiciler üzerinde 2018 sonuna kadar aylık 1,4 milyar dolarlık bir refah azalışına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Lechthaler ve Mileva'nın 2018 yılında yaptıkları çalışmada, ticaret savaşlarının toplam tüketimi azalttığı, kısa vadede ihracat şirketlerinde çalışanların ithalatta çalışanlara göre daha fazla etkileneyeceği, ayrıca vasıfsız işçi sınıfının vasıflılara göre kayıplarının daha az olacağı ve bütün bunlara rağmen siyasi otoritelerin korumacılığa destek vermeye devam edeceği sonucuna ulaşılmıştır. Devarajan ve diğerlerinin 2018 yılında Dünya Bankası yayınları aracılığı ile yaptıkları çalışmada, ticaret savaşlarına gelişmekte olan ülkelerin katılmamasının daha faydalı olacağına vurgu yapılmıştır. Gelişmekte olan ülkeler için liberal politikaların ticaret savaşları döneminde daha fazla fırsat ortaya çıkaracağı, bu nedenle tarife savaşlarına dahil olmanın gelişmekte olan ülkelerde daha fazla kayıplara yol açacağı sonucuna ulaşmışlardır. Öztürk ve Altınöz'ün 2019 yılında yaptıkları çalışmada, ABD-Çin arasındaki tarife artışlarının ABD piyasalarında etkisinin net olarak belli olmamasına karşın Çin borsalarının zarar gördüğü ve Çin'in bu süreçten kesinlikle daha fazla zarar gördüğü sonucuna ulaşılmıştır. Karayel'in 2019 yılında yaptığı çalışmada, ticaret savaşlarının başlatan ve maruz kalan ülkeler de dahil hiçbir ülkede refah artışına yol açmayacağı, tersine daha fazla

refah kaybına yol açacağı sonucuna ulaşılmıştır. Şanlı ve Ateş'in 2020 yılında yaptıkları çalışmaya göre, ticaret savaşları küresel ekonomiyi ve ticareti yavaşlatmıştır. Asya, Avrupa ve Amerika'da ticaret savaşları sonrası önemli kayıplar yaşarken dünya ekonomisinin kaybı %1.5'i geçmiştir.

4. AMPİRİK ANALİZ

Gümrük tarifelerinin dünya ticareti üzerindeki etkileri oldukça güçlüdür. 1980 sonrası başta Çin, ABD, AB ve Türkiye olmak üzere birçok ülke, dış ticarete serbestleşme adımlarını hızlandırarak tarife indirimlerine gitmiştir. Böylece dünya ticareti neo liberal politikalar sayesinde bölgeler arası hızla gelişmeye ve artmaya başlamıştır. 2018 yılına kadar durum böyle devam ederken, D. Trump'ın ithalatta ekstra önlemler alma yoluna başvurması, şimdiden dünya ticaretinin geleceğini ilgilendiren önemli değişikliklere yol açmaya başlamıştır. Tarife artırımına, ABD ve Çin'in dışındaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de dâhil olması ile süreç bu şekilde devam ederse gelecek 20 yıl, 1980-2017 arasındaki serbest ticaretin tersi yönde yani dış ticarete daralma şeklinde gelişecektir. OECD'nin 2060 yılına yönelik raporunda, tarifelerin 1990 öncesine dönmesi durumunda serbest ticaretin önü kapanacağı için bu durumdan serbest ticaretten en fazla faydalanan başta Türkiye olmak üzere BRIICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Endonezya, Çin ve Güney Afrika) ülkelerinin daha fazla etkileneceği ifade edilmiştir. Bu nedenle, çalışmanın analiz kısmında, 1980-2019 dönemi arasında dünyada ortalama gümrük tarifelerinin düşüş eğilimine girmesi sonucu Türkiye'nin serbest ticaretten nasıl fayda elde ettiği sonucuna ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, ortalama gümrük tarifeleri ve dolar kurunun, Türkiye'nin toplam mal ticaretinin GSYH içerisindeki payı üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Analizin amacı, tarife indirimlerinin toplam mal ticareti üzerinde etkisinin olup olmadığını ortaya koymaktır. Böylece, 2018 yılı itibarıyla, dünya ticaretinde serbestleşmenin tersi yönde yeni korumacı politikaların ve geleneksel korumacı

politikaların yükselmesi ile gelecekte Türkiye'nin dış ticaretinde nasıl bir değişim olacağı tahmin edilmiştir. Ayrıca Türkiye yıllardır dış ticaret açığı ve cari açık veren bir ülkedir. Dolayısıyla kurlardaki ani değişim Türkiye gibi ülkeleri daha kırılgan hale getirmektedir. Dünya genelinde artan korumacı politikalar bir yandan sermaye çıkışlarını artırırken diğer yandan belirsizlik artışı nedeniyle Türkiye'de kurların artışına yol açmaktadır. Bu nedenle çalışmaya kur değişkeni eklenmiştir. Bu çalışmanın analiz kısmında, Caliende ve diğerlerinin (2015), neo liberal politikalar sayesinde 1990-2010 arası tarife düşüşlerinin 189 ülkede, 15 sektörde meydana getirdiği refah artışlarının analiz edildiği çalışma baz alınmıştır. Caliende'nin çalışmasının sonuçlarına göre, 20 yıllık dönemde piyasada gelişmiş ülke firmaları daha fazla artmış ve toplam ticari kazançların %90'ından fazlasının MFN (Most Favorid Nation) tarifelerindeki azalmalardan kaynaklanmıştır. Ayrıca MFN indirimlerinin, Serbest Ticaret Anlaşmalarından (STA) daha etkili olduğu sonucuna varılmıştır. Bu nedenle çalışmanın analiz kısmında, Caliende ve arkadaşlarının yaptığı çalışmadan yola çıkılarak, zaman serileri analiziyle, 1980-2019 arası dönemde MFN tarife indirimlerinin ve kurların Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkileri incelenmiştir.

4.1. Yöntem Ve Model:

Bu çalışmada, Eviews Paket programı yardımı ile aşağıda belirtilen çoklu regresyon modeli kullanılarak Granger nedensellik testi yapılmıştır. Tarife oranları için tüm ürünleri kapsayan ortalama MFN-Most Favored Nation (En Çok Kayrılmış Ülke) hesaplaması kullanılmıştır. MFN, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından ülkeler arası özel ayrımcılığın önüne geçmek amacıyla koyulan ve dünya ticaretinin 4 temel ilkesinden birini ifade eden bir kuraldır. Buna göre bir ülke bir diğerine özel bir taviz ya da ceza amaçlı tarife oranı uyguladığında bunu tüm DTÖ üyelerine uygulamak zorundadır. Bu nedenle MFN değeri, DTÖ tarafından ortalama gümrük tarifelerini hesaplamak amacıyla baz alınan ve

uygulanan küresel tarife oranlarının ortalamasını yansıtan önemli bir değişken olduğu için bu çalışmada tarifeleri temsil eden bir değişken olarak kabul edilmiştir. $TT = f(DT, Kur)$ fonksiyonu model halinde yazılırsa;

$$TT_{it} = \beta_0 + \beta_1 DT_{it} + \beta_2 Kur_{it} + u_{it}$$

TT= Türkiye'nin toplam mal ticaretinin GSYH içerisindeki payı

DT= Tarife oranlarının dünya ortalaması

Kur=(Dolar Alış+Dolar Satış)/2

Not: β_0 modeldeki sabiti, β_1 ve β_2 parametreleri tarifeler (DT) ve kura (Kur) göre toplam ticaretin değişim oranını, u_{it} ise hata terimi katsayısını göstermektedir.

4.2. Birim Kök Testi Sonuçları

Zaman serileri analizinde birim kök içeren serilerle yapılan analiz yanlış sonuçlar vermektedir. Eğer durağan olmayan serilerle analiz yapılırsa ortaya çıkan bir kriz veya şokların etkisi tüm dönemlerde görülür. Böylece çalışmada sahte regresyon ve yanlış T ve F istatistikleri ortaya çıkar, modelin anlamlılığı kaybolur (Granger and Newbold, 1974). Bu nedenle durağan serilerle analiz yapılır. Serilerin durağanlığının şartı; serilerin varyansı ve ortalaması belirli bir dönemde değişmiyorsa ve ortak varyans iki dönem arasında uzaklığa bağlı ise o seri durağan kabul edilir (Gujarati, 1999:713). Dickey-Fuller Testi aşamaları:

Sabit terim ve trend içermeyen model: $\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + u_t$

Sabit terim içeren model : $\Delta Y_t = \alpha_0 + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + u_t$

Sabit terim ve trend içeren model: $\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + u_t$

Modeldeki m optimal gecikme uzunluğu, Δ ise fark operatörüdür. DF test istatistikleri Mackinnon kritik değerleri ile karşılaştırılır. Sıfır hipotezi $H_0: \gamma = 0$ ile bunun karşıtı olan H_1 hipotezi yani $H_0: \gamma \neq 0$ karşılaştırılarak test edilir. Buna göre H_0 hipotezi serinin durağan olmadığını, H_1 hipotezi ise serinin durağan olduğunu gösterir. Dickey-Fuller(DF) testinin genişletilmiş hali Augmented Dickey-Fuller Test (ADF) olarak adlandırılır.

Analizde oluşturulan hipotezlerin reddi ya da kabulü için iki yoldan birine başvurulur: ADF test > Kritik Değer ise H_0 red, H_1 kabul ve seride birim kök yoktur, seri durağandır. Tersi durumda H_0 kabul ve seride birim kök vardır. Olasılık değeri (Prob) eğer %5'ten küçükse ise H_0 red, H_1 kabul ve seri durağandır, birim kök yoktur. Tersi durumda H_0 kabul ve seride birim kök vardır.

Tablo 3: ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF Test İstatistiği	Kritik Değer(%5)	Prob (Olasılık) Değerleri	Karar
TT	-4.42 [4]	-3.53	0.006	H_0 Red
Kur	0.86 [4]	-3.53	0.99	H_0 Kabul
Δ KUR	-2.38 [4]	-3.53	0.38	H_0 Kabul
$\Delta\Delta$ KUR	-6.62 [4]	-3.54	0.000	H_0 Red
DT	-1.78 [4]	-3.52	0.69	H_0 Kabul
Δ DT	-6.33 [4]	-3.53	0.000	H_0 Red

Not: Serilerde trend olduğu için sabit terimli ve trendli model seçilmiştir. Serilerin başındaki " Δ - $\Delta\Delta$ " sembolü, düzey değerinde durağan olmayıp sırası ile birinci ve ikinci dereceden farkı alınarak durağan hale gelen serileri ifade etmektedir. [] Köşeli parantez ise Schwarz Bilgi Kriteri'ne göre belirlenmiş uygun gecikme uzunluğunu ifade etmektedir. Schwarz bilgi kriterleri çerçevesinde ADF testi %5 anlamlılık derecesine göre belirlenmiştir.

Tablo 3'te görüldüğü gibi sadece TT değişkeni düzeyde değerinde durağan iken Kur değişkeni ikinci farkı alındığında, DT değişkeni birinci farkı alındığında durağan hale gelmektedir. O halde TT I(0), KUR I(2), DT I(1) olarak kabul edilir.

4.3. Granger Nedensellik Testi

Değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek amacıyla Granger Nedensellik testine başvurulur. Granger Nedensellik testinde bağımlı bağımsız ayrımı yoktur. Nedensellik testi için serilerin durağan olması gerekir. Durağan olmayan serilerle yapılan Granger Nedensellik analizi doğru sonuçlar vermeyecektir (Değer ve Demir, 2015:10). Nedensellik ilişkisinin var olup olmadığının testi için F istatistik sonucuna veya olasılık (prob) değerlerine bakılır. Eğer $F_{ist} > 3,5$ veya $prob < 0,05$ ise birinci değişkenden ikinci değişkene doğru Granger nedensellik ilişkisi vardır. Tersi durumda nedensellik ilişkisi yoktur. Granger Nedensellik testi, X_t ve Y_t gibi iki değişken varsa, iki değişken içinde eşit kabul edilen optimum gecikme uzunluğu çerçevesinde aşağıdaki model yardımıyla tahmin edilir.

$$X_t = \sum_{i=1}^m \alpha_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i Y_{t-i} + u_t$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^m \theta_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^m \gamma_i X_{t-i} + v_t$$

$H_0: \beta_i = 0$ bütün i 'ler için. Y değişkeninden X değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisi yoktur.

$H_1: \beta_i \neq 0$ bazı i 'ler için. Y değişkeninden X değişkenine doğru bir nedensellik ilişkisi mevcuttur.

$$TT = \sum_{i=1}^m \alpha_i T\Delta_{t-i} + \sum_{i=1}^m \beta_i D\Delta_{t-i} + \sum_{i=1}^m \theta_i KUR\Delta_{t-i} + u_t$$

Modele eklenen m , bilgi kriterlerine göre belirlenmiş optimal gecikme uzunluğunu ifade ederken, Δ sembolü modeldeki fark operatörünü ifade etmektedir.

Tablo 4: Uygun Gecikme Uzunluğu Sonuçları

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-193.2684	NA	29.41433	11.89506	12.03110	11.94083
1	-106.3090	152.8378*	0.261900	7.170243	7.714428*	7.353345*
2	-97.00806	14.65605	0.261321*	7.152004*	8.104327	7.472431
3	-89.72882	10.14682	0.301676	7.256292	8.616753	7.714046
4	-82.73695	8.474993	0.367680	7.377997	9.146597	7.973077

Not: LR: LR Test İstatistiği, FPE: Son Tahmin Hatası, AIC: Akaïke Bilgi Kriteri, SC: Schwarz Bilgi Kriteri, HQ: Hannan-Quinn Bilgi Kriterini ifade etmektedir.

Tabloda görüldüğü gibi yıllık verilerin kullanılması neticesinde, maksimum 4 gecikmeye kadar bakılmış ve uygun gecikme uzunluğu LR test istatistiği, SC ve HQ Bilgi kriterleri baz alınarak 1 olarak belirlenmiştir. Fakat FPE son tahmin hatası ve AIC bilgi kriterlerine göre 2. gecikme de uygun görülmektedir. 1.ve 2. gecikme ile ayrı ayrı yapılan nedensellik sonuçları değişmediği görülmüş ve bu nedenle 1. gecikmeyi uygun gören daha fazla açıklayıcı olduğu için uygun gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir.

Tablo 5: Wald Testi Sonuçları

Tahmin Edilmiş İstatistiki Sonuçlar	Wald Testi İstatistiki Sonuçlar: C(1)KUR=C(2)TARİFE=0
F İstatistik=17.63 Prob (F-İstatistik)=0.0000	F İstatistik=17.63 Prob(F İstatistik)=0.0000 Chi-Square=35.26 (Prob=0.0000)

Farkın anlamlılığı testi olarak da bilinen Wald Testi sonuçları tablo 5'te sunulmuştur. Çoklu regresyon denklemi çerçevesinde bakıldığında ($C_1=C_2=0$) bakıldığında tahmin edilmiş modelin F istatistik değeri ve prob değeri ile Wald testinin F istatistik ve prob değerleri aynı çıkmıştır. Chi-Square sonuçları ise

çoklu regresyonlu modellerde F istatistiğinden farklı çıkmaktadır. Sonuç olarak katsayıların topluca anlamlı olduğu Wald testi ile görülmüştür.

Tablo 6: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Prob Değeri	Karar
$\Delta DT \rightarrow TT$	0.05	Var
$TT \rightarrow \Delta DT$	0.17	Yok
$\Delta \Delta KUR \rightarrow TT$	0.01	Var
$TT \rightarrow \Delta \Delta KUR$	0.82	Yok

Nedensellik kararı %5 anlamlılık değerine göre verilmiştir. Δ sembolü, serilerin farkının alındığını göstermektedir.

Uygun gecikme uzunluğunun 1 olarak bulunması sonucunda yapılan Granger nedensellik sonuçlarına göre dünya gümrük tarifelerinden (DT) Türkiye'nin dış ticaretine doğru bir nedensellik ilişkisi vardır. Fakat tersi bir ilişki mevcut değildir. Benzer şekilde Türkiye'de ortalama dolar kurundan Türkiye'nin dış ticaretine doğru bir nedensellik ilişkisi varken ters yönlü bir ilişki mevcut değildir. Kur ve gümrük tarifeleri Türkiye'nin dış ticaretini etkilemektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin dış ticaretinin şekillenmesinde kur ve ortalama tarife oranları önemli 2 değişken olarak kabul edilebilir. 2008 sonrası artan korumacılık neticesinde küresel tarife oranlarındaki düşüş oranları büyük ölçüde yavaşlamıştır. Tarife yerine daha çok tarife dışı önlemler olarak bilinen yasal yaptırımlar ve kur mücadeleleri gibi değişkenler oldukça sık kullanılmaya başlanmıştır. Fakat 2018'de ABD tarafından başlatılan ticaret savaşları doğrudan tarife artışları üzerinden yürümektedir. Demek oluyor ki tarife savaşları devam ederse bu durum serbest ticaretten oldukça fazla faydalanan Türkiye gibi ülkeleri derinden etkileyebilir. Bu çalışmanın nedensellik sonuçlarına göre küresel düzlemde gümrük tarifelerinin artması Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz yönde etkileyebilir. Ayrıca korumacılık politikalarında kur savaşlarının etkisi büyüktür. Kur mücadeleleri veya küresel düzlemde oluşacak belirsizlikler Türkiye'de dolar kuru üzerinde büyük bir baskı yaratabilir. Bunun sonucunda

Türkiye'nin dış ticareti bu durumdan etkilenebilir. Teoriye uygun olarak çıkan sonuçlar neticesinde ticaret savaşlarının devam etmesi ve tarife oranlarının artması Türkiye'nin ihracatını, kurlar üzerinden yürütülen politikalar ise Türkiye'nin hem ihracatını hem de ithalatını etkileyeceği söylenebilir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

2008 Krizi sonrası dünya genelinde artan genişletici para politikaları sonucu Türkiye'de kurlar 2014 öncesine kadar düşük kalmıştır. 2015 sonrası bir yandan FED'in faiz artırım politikaları, diğer yandan iç-dış siyasi gelişmeler, TL'nin dolar karşısında değer kaybetmesine yol açmıştır. Artan kurların yanı sıra ABD-Çin arasında başlayan ticaret savaşlarından Türkiye'nin ABD'ye ihraç ettiği çelik ve diğer ürünler de etkilenemeye başlamıştır. Küresel çapta ortaya çıkan ekonomik mücadeleler ve korumacı politikaların yükselmesi ve artan ekonomik belirsizlikler Türkiye gibi kırılgan ülkeleri daha fazla etkilemektedir. Dolayısıyla, gelecek yıllarda ticaret savaşlarının devam etmesi, bu savaşa katılan ülkelerin sayısının artması, politik huzursuzluklar, Türkiye'de hem döviz kurlarını hem de dış ticareti olumsuz yönde etkileyebilir. Ticaret savaşlarına eğer diğer gelişmiş ülkeler dâhil olmazsa, Türkiye'nin ABD'ye yaptığı ihracatın çok fazla olmamasından dolayı, Türkiye'ye olumsuz etkisi sınırlı olacaktır. Fakat korumacılık duvarlarını yükselten ekonomi sayısı arttıkça, yıllarca dış ticarete açık veren Türkiye'nin ihracatının azalmasına, böylece Türkiye'de üretim ve büyümenin düşmesine neden olabilir. Kısacası 1990'lı yıllardan sonra başta Çin ve Hindistan olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin küresel ekonomide paylarının yükselmesi gelişmiş ülkeleri 2008 sonrası korumacılığa yöneltmiştir. Bu durum Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ekonomi ve ticarete gelecek dönemlerde risklerin daha da yükselmesine neden olabilir. Dolayısıyla uzun dönemde Türkiye için riskler sadece ticaretin yönü üzerinde değil ticaretin toplamı üzerinde de artabilir. Ticaret savaşlarının başlamasının üzerinden 2 yıl

geçmiştir. Bu sonuçlara göre ticaret savaşları Türkiye'nin ABD, AB ve Çin piyasalarında kayıplar yaşamasına neden olmuş fakat ihracatın Orta Doğu gibi diğer bölgelere artışı sayesinde toplam ihracatı çok fazla etkilememiştir. Ekonomik ve ticari çekişmeler Türkiye'de daha çok kurlar ve sermaye üzerinde baskı yaratarak makroekonomiyi olumsuz yönde etkilemektedir. Ticaret savaşlarının bitmesi için ilk faz anlaşma 2020'nin Ocak ayında yapılmıştır. Fakat tarife dışı önlemler ABD'de 2 yıldır artmaya devam etmektedir. ABD'nin başlattığı ticaret savaşları oldukça derinleşmiş ve bu durum savaşın ikinci perdesi olan teknoloji savaşlarına neden olmuştur. Dolayısıyla tarife indirimi anlaşması yapılsa bile özellikle Çin'e karşı başlatılan yasal önlemlerin artması teknoloji savaşlarının bir süre daha devam edeceğini göstermektedir.

Çalışmanın son bölümünde, ticaret savaşlarının tarifeler üzerinden yürümesi sonucu tarife artışlarının ve kur değişimlerinin ileride Türkiye'de dış ticareti nasıl etkileyebileceği analiz edilmiştir. Granger nedensellik sonuçlarına göre tarifelerden ve kurlardan Türkiye'nin dış ticaretine (%GSYH) doğru bir nedensellik ilişkisi vardır. Bağımsız değişkenlerle bağımlı değişken arasında çıkan bu ilişki kur ve tarife mücadelelerinin Türkiye'nin dış ticareti üzerinde önemli etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Ticaret savaşları ile küresel korumacı önlemlerin ve küresel ekonomik belirsizliğin artması ve kur şokları, Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz yönde etkileyeceği bu çalışmada bulunan en temel sonuçtur. Bütün bu sonuçların yanı sıra korona virüs ticaret savaşlarını gölgede bırakmış ve dünya yeni bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Salgının etkisi ile ekonomilerde radikal değişimlerin yaşandığı bu dönemde AB, OECD gibi kurumlar ticaret savaşlarının ve ekonomik mücadelelerin bitmesi gerektiği yönünde açıklamaları sıklıkla hatırlatmaktadırlar. Aksi takdirde salgın ve ticari çekişmeler neticesinde 2020 ve 2021 yıllarında küresel kayıpların daha da fazla artacağı ifade edilmiştir. Buna karşın ABD'nin salgın konusunda Çin'i suçlaması

ve Çin'e karşı yaptırım kararları alacağını duyurması ticari çekişmelerin bitmeyeceği yönünde tahminlerin de artmasına neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

Amiti, M. Redding S.T. Weinstein, D. (2019). "The Impact Of The 2018 Trade War on US Prices and Welfare", NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH, Working Paper 25672.

BBC, (2020). "China Halves Tariffs on More Than 1,700 US Goods". https://www.bbc.com/news/business-51353503?intlink_from_url=https://www.bbc.com/news/topics/ce25yderw6pt/trade-war&link_location=live-reporting-story, E.T.: 02.20.2020.

Caliende, L. Feenstra R.C. Romalis, J. Taylor, A.M. (2015). "Tariff Reductions, Entry, and Welfare: Theory and Evidence For the Last Two Decades". NATIONAL BUREAU OF ECONOMIC RESEARCH, 1050 Massachusetts Avenue Cambridge, MA 02138 December 2015.

Carvalho, M. Azevedo, A. Massuguetti, M. (2019). "Emerging Countries and The Effects Of The Trade War Between US and China". *Economies*, 7(45), 1-21.

Census, (2020). "Trade In Goods With China". <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5700.html>. E.T.: 02.02.2020.

Chunding, L., Chuantian, H. Chuangwei, L. (2018). "Economic Impacts Of The Possible China-US Trade War". *Emerging Markets Finance And Trade*, 54(7), 1555-1577.

Courthouse New Services. (2019). "Targets of US Trade War Multiply Worldwide". <https://www.courthousenews.com/targets-of-us-trade-war-multiply-worldwide/>. E.T.: 16.01.2020.

- Çekin, S.E. Nuroğlu, E. (2020). " Ticaret Savaşlarının Uluslararası ticaret ve Reel Ekonomiye Etkisi". Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 27, 73-90
- Çelik, S. (2018). "*Büyük Veri*". Aydın: Gece Akademi.
- Çetinkaya, M. Uysal, Y. Balaylar, N. (2018), "Küresel Ticarete Yeniden Korumacılık: Ticaret Savaşlarının Dünya Ve Türkiye Ekonomisine Yansımaları", I. Uluslararası Sosyal Bilimlerde Kritik Tartışmalar Kongresi(ICCDSS'18), 708-720.
- Değer, O., Demir, M. (2015). "Reel Efektif Döviz Kuru ve Dış Ticaret Hacmi Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği". Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar, 52(604), 7-21.
- Desjardins, J. (2018). "A short History Of U.S. Trade Wars". Visual Capitalist <https://www.visualcapitalist.com/history-u-s-trade-wars>. E.T.: 06.10.2019.
- Devarajan, S. Go, D. Lakatos, C. Robinson, S. Thielferder, K. (2018). " Traders' Dilemma Developing Countries' Response to Trade Disputes". World Bank Traders' Dilemma Developing Countries' Response to Trade Disputes.
- Economic Policy Uncertainty. (2020). "*Economic Policy Uncertainty Index*". <http://policyuncertainty.com/index.html>
- Ertürk, N. (2017). "Ticaret Savaşları ve Dünya Ekonomisine Etkileri", *Fiscaoeconomia*, 1(2), 88-112.
- Granger, C.W.L., Newbold, P. (1974). "Spurious Resegion in Econometrics". *Journal of Econometrics*, 2, 111-120.
- Gujarati, D.N. (2006). "*Basic Econometric*". MC Graw Hill. 3. Edition, İstanbul Literatür Yayıncılık.

- Howmuch, (2019). "In One Chart: A Decade of the U.S. Trade Deficit with China". <https://howmuch.net/articles/the-us-trade-deficit-with-china-2009-2018>. E.T.: 11.10.2019.
- IMF. (2014). "World Economic Outlook". <https://www.imf.org/external/Pubs/ft/weo/2014/01/>. E.T.: 22.06.2019.
- IMF. (2020). "Real GDP Growth". https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD. E.T.: 15.01.2019.
- Jain, M. Saraswat, S. (2019). "US–China Trade War: Chinese Perspective". *Management of Economics Research Journal*, 5(4), 1-8.
- Karayel, İ. (2019). "Ticaret Savaşları ve Makroekonomik Etkileri". *International Social Sciences Studies Journal*, 5(29), 425-440.
- Kashyap, U. Bothra , N. (2019). "Sino-US Trade and Trade War". *Management of Economics Research Journal*, 5(4), 1-12.
- Kasie, A. Arora, A. (2019). "US–China Trade War: The Tale of Clash Between Biggest Developed and Developing Economies of the World". *Management of Economics Research Journal*, 5(4), 1-11.
- Lechthaler, W. Mileva, M. (2018). "Who Benefits from Trade Wars?". *Intereconomics*, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s10272-018-0714-y.pdf>.
- Mesquita, M. (2019). "How a Trade War Would Impact Global Growth". *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2019/01/how-trade-war-would-impact-global-growth-tariff/>. E.T.: 17.08.2019.
- Mildner, S. Schmucker, C. (2019). "The Battle Of The Giants: US Trade Policy vis-a vis China". *Cesifo Forum*, 2(1), 1-48.2
- Morrison, W. M. (2018). "China-US Trade Issues. Congressional Research Service". <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33536.pdf>. E.T.: 25.07.2019.

- OECD. (2018). "The Long View: Scenarios For The World Economy To 2060".
<https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/b4f4e03een.pdf?expires=1556378964&id=id&acname=guest&checksum=8BCB9EC510768012E9719FF3ED547440>.
E.T.: 08.09.2019.
- Öztürk, S. Altinöz, B. (2019). " The Effect of US-CHINA Trade Wars On SHANGHAI Stock Exchange Composite Index". KOCATEPEİİBF Dergisi, 21(1), 59-69.
- PIIE. (2020). "Trump's Trade War Timeline: An Up-to-Date Guide".
<https://www.piie.com/sites/default/files/documents/trump-trade-war-timeline.pdf>. E.T.: 20.02.2020.
- Pop, D. Craciunescu, C. (2013). "Emerging Economies and Sustainable Development". Cross-Culturel Management Journal, 15(3) 283-291.
- Rabobank. (2019). "The US-China Trade War in the Return".
<https://economics.rabobank.com/publications/2019/may/the-us-china-trade-war-in-the-rerun/>. E.T.: 17.11.2019.
- Reuters. (2018). "Trump tweets: 'Trade wars are good, and easy to win'".
<https://www.reuters.com/article/us-usa-trade-trump/trump-tweets-trade-wars-are-good-and-easy-to-win-idUSKCN1GE1E9>. E.T.: 15.06.2019.
- Salzman, A., E. Liu (2018). "The Brewing US-China Trade War, Explained in Charts".
<https://www.barrons.com/articles/the-brewing-u-s-china-trade-war-explained-in-charts-1523052689>. E.T.: 17.05.2019.
- Sönmez, M. (2015). "Sanayinin Sorunları Ve Analizleri(III)", *Mühendis ve Makine*, 56 (6619), 22-28.
- Statista (2020). "America's Trade Deficit is Stagnant".
<https://www.statista.com/chart/8419/us-trade-deficit/>. E.T.: 10.01.2020.

- Şanlı, O. Ateş, İ. (2020). "ABD-ÇİN Odaklı Ticaret ve Kur Savaşlarının Dünya Ekonomisi Üzerine Etkileri". Aydın Adnan Menderes Üniversitesi SBE Dergisi, 7(1), 75-101.
- The Balance. (2019). "Trade Wars and their Effect on the Economy and You". <https://www.thebalance.com/trade-wars-definition-how-it-affects-you-4159973>. E.T.: 14.12.2019.
- Trading Economics. (2020). <https://tr.tradingeconomics.com/united-states/interest-rate>. E.T.: 05.02.2020
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi. (2020). <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/serieMarket>. E.T.: 14.02.2019.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi, (2019)." İhracat 2019 Raporu: Yeni Vizyon, Yeni Yol Haritası".<http://www.tim.org.tr/files/downloads/sunumlar/Y%C3%B6nlendirme%20Sunumlar%C4%B1/Karisik/Yeni%20Vizyon%20Yeni%20Yol%20Haritas%C4%B1%20%C4%B0hracat%202019%20Raporu.pdf>. E.T.: 22.11.2019.
- Türkiye İstatistik Kurumu, Konularına Göre İstatistikler. (2020). http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046. E.T.: 15.01.2020.
- Uludağ İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği ARGE Şubesi, (2018). "ABD Ülke Raporu". <http://www.uib.org.tr/tr/kbfile/amerika-birlesik-devletleri-ulke-raporu>, E.T.: 15.05.2019.
- UNCTAD STAT. (2020). <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx?RepoId=99>. E.T.: 11.01.2020
- WEF. (2020). The economic effects of the COVID-19 coronavirus around the World. <https://www.weforum.org/agenda/2020/02/coronavirus-economic-effects-global-economy-trade-travel/>. 09.01.2020.

World Bank. (2019). World Data Indicator.

<https://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=NE.GDI.TOTL.ZS&country=BRA,TUR#>. E.T.: 10.07.2019.

World Bank. (2020).

<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=TM.TA.X.TCOM.SM.FN.ZS&country=#>. E.T.: 03.02.2020

WTO (2020). https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_e.htm.
03.02.2020.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Global trade gained momentum after the 1950s. Global Trade, on the other hand, has become more liberal. However, while trade liberalized on the one hand, protectionist measures also started to rise on the other hand. After the 1970s, new protectionism policies gained momentum in global trade. Protectionism is on trade began to be done both traditional and non-traditionally. By the 2000s, China began to shape the global economy. China has become a production center on the one hand and a trade center on the other hand. Thus, after 2010, China became the world's most exporting country. Finally The United States lost to China on the global trade leadership. After the 2008 crisis, political changes were occurred in the foreign trade of the USA. For example, the United States first started currency wars. But, because of the currency wars did not work and so US started the trade wars In 2018 . With these wars, protectionist measures were started to rise again in the world. In this study has been examined the effects of trade wars on Turkey. The aim is to investigate the effects of last trade war on Turkey's foreign trade.

Following the 2008 Global Crisis, protectionist policies and measures were rose against free world trade. The most important of these is that the United States has started interest rate cuts and currency wars. Then, as of 2017, the D.Trump team started to take new measures based on protectionism in foreign trade. For example, the US imposed additional tariffs 10% and then 25%, against imports from China on total imports of \$ 200 billion. On the other hand, the Chinese state has taken counter measures and Chinese and US states contribute to the increase of global tariffs. In fact, D.Trump was running an election campaign criticizing the commercial activities with some countries especially China. Also, Trump has always said that US national resources are flowing to China, and that national security is at risk. In fact, trade deficit of US trade from China has exceeded 363 billion dollars by the end of 2017. It was very important that this figure, which corresponds to 42% of the US foreign trade deficit (861 billion dollars), was from only one country. Actually, for America, commercial disputes have become more important than commercial deficits. Specifically, China's "Made In China 2025" goals have strengthened to US policies of power and economic superiority in the 21st century. After establishing the Trump government, the US Trade Representative Agency submitted a report to the Trump administration under Article 232 of the 1962 Trade Expansion Act. In the report, it was recommended that imports of steel and aluminum pose a threat to national security after a certain amount, and to

eliminate this problem 25% of steel imports and 7.7% of aluminum imports should be subject to additional customs duties .

Turkey is a country that benefit from free trade. How is the increase in protectionist measures would lead to an impact in Turkey? In this study, this subject was investigated. In the first part of the study, the last situation in trade wars is explained. In the second part, the effects of trade wars on Turkey's foreign trade were investigated. In the same section, the relationship between foreign trade and tariffs rates was analyzed by econometric method. In the conclusion section, policy recommendations are given.

Method

In this study, Granger Causality test was performed. The datas used in the analysis were obtained from institutions such as World Bank, TURKSTAT, CBRT. The study covers 1980-2019 periods. In the study the world average tariffs rates, exchange rates and Turkey's foreign trade (% of GDP) were analyzed. Foreign trade dependent variable was accepted. Tariff rates and exchange rates were considered as independent variables. Annual data were used in the study. In the second part of the study, graphical analyzes were performed. In the second part of the study, also graphical analysis were performed.

Findings (Results),

In the analysis part of the study, an inverse relationship was found between customs tariffs and foreign trade. Direct correlation was found between exchange rate and foreign trade. Accordingly, if global tariffs increased Turkey's foreign trade (% of GDP) is decreasing. Trade wars are leading to increased of tariffs rates in the world. The increase of tariffs rates is causing the decline on foreign trade rates in Turkey. Thus, trade wars will negatively affect to Turkey. Trade wars will also lead to an increase in global uncertainty. If global uncertainty increases, it can lead to global crisis. If trade wars expand, mostly developing countries will be affected. Moreover, political uncertainty may lead to increased exchange rates in Turkey. Increased exchange rates will negative effects in the long run in Turkey's foreign trade.

Conculusion and Discussion

It was mentioned that trade wars will affect the mostly to Turkey and China in The OECD report. Because China and Turkey have benefited most from free trade. Therefore, the continuation of trade wars is a disadvantage of the developing countries. Customs tariffs have been decreasing continuously in the past 30 years in developing countries. By if tariffs and non-tariff barriers rise, foreign trade and economy will be negatively affected in the developing

countries. Meetings were held between China and the United States at the G20 Summit. But there is no result yet. Trump also made a new announcement. Accordingly, the tariff rates applied to certain products from the US, China will be increased as of September. Global tariff rates will increase if trade wars continue between the two countries.